

Két Beethoven-bemutató Pesten

és Pest városának 700 éves jubileuma

Irta Sebestyén Ede

Ferenc király 1808-ban teljesítette Pest városának régi kívánságát: megengedte, hogy a város nagy színházat építtessen étteremmel, kávéházzal és bálók céljára alkalmas helyiségekkel. Ennek a kollektív intézménynek a tervét még a XVIII. század végén elkészítette a pesti Szépitő Bizottság, de nem ebben a formában, hanem a színházat egészen külön, a többi részt pedig együttesen, *Redout* elnevezéssel. Ez a forma változatlanul megmaradt.

A színház ügyének leglelkesebb előmozdítója József nádor volt. Az ő buzgóságának köszönhetően Pest városa, hogy Ferenc király érdeklődni kezdett a pesti színházi és társaséletet szolgáló intézmények iránt és megadta az engedélyt a megépítésükre.

A színház és a mulató nem csupán építészeti nem vált egy testté, hanem a sorsuk is kettévált: a színház 1812 januárjában kívül-belül készen volt már, a *Redout* pedig csak 1833 végére készült el.

A színház külseje nemes klasszicizáló stílust mutatott, nézőtere pedig szerencsésen egyesítette az előkelő ízlést a barátságos, meleg hangulattal. Világítása tündöklőbb volt akárhány német udvari színházénál, páholyai fényűzően berendezve, a színpad felszerelése technikailag tökéletes, a díszletek, jelmezek és kellékek kifogástalanul szépek és illuziót keltők. A társulatot válogatott erőkből állították össze, egyenlő gondoskodással a zenés és a prózai műsorról, a zenekar pedig létszám és művészi készség dolgában egyképpen teljesen kielégítőnek bizonyult.

Az első műsor

Az ünnepies megnyitás műsorát előkészítő bizottság abban állapodott meg, hogy az előadás zenés előjátékkal kezdődik, utána prózai darab következik, végül zenés utójáték, amelybe bele kell foglalni a király iránti hódolatot is.

Az eredeti terv az volt, hogy az előjáték és az utójáték szövegét az

akkor rendkívül népszerű *Kotzebue* Ágostonnal iratják meg, középre pedig akkor már kész és elő is adott magyar történeti tárgyú darabját teszik, a *Bela's Flucht* címűt. Ezt a gondolatot azonban a király iránti tapintatból eljéltették; Ferenc királynak ugyanis kétszer is menekülnie kellett az Ausztriába betört francia seregek elől, s a *Béla futása* előadásával akaratlanul is felidéztek volna ezeket a fájdalmas emlékeket. Ehelyett pesti vonatkozású alkalmi darabot irattak valakivel, *akinek neve ismeretlen maradt*. Sem a színlapon nem szerepelt, sem az előadástól megjelent tudósítások nem említették meg. Még kérdés formájában sem mutattak érdeklődést az író személye iránt.

A műsor tehát így alakult a színlap szerint:

1. *Ungerns erster Wohltäter*. Vorspiel mit Chören, zu dieser Feyerlichkeit verfasst von August von Kotzebue, in Musik gesetzt von Ludwig von Beethoven.
2. *Die Erhebung von Pest zur königlichen Freystadt*. Ein historisches Gemählde, nach der Geschichte von Jahr 1244 bearbeitet, in einem Aufzug.
3. *Die Ruinen von Athen*. Ein Nachspiel mit Gesängen und Chören, zu dieser Feyerlichkeit verfasst von August von Kotzebue, in Musik gesetzt von Ludwig von Beethoven.

Magyarország első jötevője

A Szent Istvánról szóló műnek alig van valamelyes cselekménye; ebben a tekintetben tipikus alkalmi darab. Szereplői: *István* király, *Gizella* bajor hercegnő, *Gyula*, a mogul hegyicsorda vezére, egy nemes harcos, a bajor követ, egy római aggastyán, nemes magyarok (férfiak és nők), magyar harcosok, legyőzött mogulörzsbeliek, bajorok, rómaiak, aggastyánok és gyermekek.

A történet azzal kezdődik, hogy *István* megkegyelmez a hadifogságba esett mogulvezérnek, aki sa-

ját népének erkölcsi felfogása alapján arra készült, hogy a magyarok balálra kinnózzák majd. Amikor *István* felvilágosítja, hogy a magyarok nem bosszuallok, mert a szeretet vallásának, a kereszténységnek a hívei, a mogulvezér megrendülten hallgatja a magasztos ígéket és kéri *Istvánt*, vegye fel őt is a kereszténységbe.

Ezután megérkezik *Gizella* bajor hercegnő a hölgyeivel. Ünnepies fogadtatás. Utána a király elsorolja a magyarok hőstetteit és kijelenti, hogy a nomád életnek és portyázásoknak vége, a magyarok belépnek a rendezett életet élő népek sorába. Ezután csak az igazságért fognak harcolni ősi vitézséggel, de nagy-lelkű keresztény érzéssel is. Most tehát törvény kell a nemzetnek, amely megvilágítja az utját, ezután nem a szokások irányítják.

Beethoven 1811 júniusában kapta meg *Kotzebue* szövegét és szeptember 13-án már be is fejezte a zene megírását. A „Magyarország első jötevőjéhez“ a következő zeneszámok készültek: nyitány, első és második karének, győzelmi induló, női karének, *István* és *Gizella* hercegnő kettőse, újabb karének, *István* ki nyilatkoztatja a magyar nemzet keresztény szellemű kormányzását és életformáját, végül egyházas induló következik és utána a befejező karének.

Beethoven zenéjében nincs több magyarosság, mint *Kotzebue* szövegében. Beethoven klasszikus életrajzának írója, az amerikai *Thayer*, inkább rokonszenv, mint a magyar zene tárgyi ismerete alapján ezt mondja a zenéről:

„A szöveg teljesen magyaros és a zeneszerzőnek módot ad magyar zene írására, vagy legalábbis a magyar zene lelkesítő elemeinek felhasználására, ami az „Athén romjai“-nak csak a zárójelenetében volt lehetséges. Ez a magyarázata annak, hogy az „*István király*“ sokkal tartalmasabb, életteljesebb és egységesebb lett.“

Pest szabad királyi városának emelése

Az ismeretlen szerzőnek a két zenei játék közé beiktatott darabjából meg tudjuk, hogy Pest városa a jövő században ünneplheti szabad királyi városi emelésének hétszázadik évfordulóját. A cselekmény ugyanis 1244-ben játszódik le Pestben és a város közelében, két képben. A tatárjárás elvárása után IV. Béla hamarosan hozzáfogott az ország újjáépítéséhez. Elsősorban Budát és Pestet igyekezett életre keltetni és Pestet 1244 novemberében kelt diplomájával szabad királyi város rangjára emelte.

Az alkalmi mű névtelen szerzője teljesen polgári környezetben, vagyis nem történelmi formaszokások között játszatja el ezt az eseményt. Szereplői: Pest polgármestere, a felesége, fia és leánya, egy tanácsúr, a leánya és unokaöccse, egy városi írnok és néhány mellékes személy, sőt két mongol is. Egyetlen szereplőnek sincs neve.

Honnan merítette darabjának történelmi magyarázatát az ismeretlen író: nem lehet tudni. Az azonban bizonyos, hogy az 1244-es dátum nem vitathatatlanul hiteles. Salamon Ferenc, aki a főváros megbízásából megírta Budapest történetét, munkájának III. kötetében a kútfő-bírálatok során kijelenti, hogy az 1244-es évből keltezett diploma hamisítvány. (A könyv 1885-ben jelent meg. Azóta valószínűleg tisztázódott a diploma hitelessége. Ha pedig nem, akkor most kellene eldönteni, az esetleges hétszázadik évforduló előtt.)

Athén romjai

A cselekmény Görögországban indul el, ott játszódik le első része, az Olympus elvadult vidékén.

Szereplők: Minerva, Mercur, egy görög férfi és egy görög nő, egy pesti aggyastyán, egy főpap, dervisek, törökök, papok, szüzek, gyermekek és nép.

Minerva Mercurral bolyong a sívár Olympuson és keservesen siratja a dicső multat, amelynek csak a romjai maradtak meg. Ez az első kép.

A második kép elején Pest közelében, egy szabad térségen jelenik meg Minerva és Mercur. A pesti kirándulás Mercur gondolata volt. Azért vezette ide a bölcsesség istenődjét, hogy megmutassa neki a Pesten épült új Muza-templomot, amely feledtetheti vele az Olympuson végbement pusztulást.

Az illusztris görög vendégeket az aggyastyán kalauzolja Pesten. Addig vezet őket, míg végül az új színház színpadára jutnak, vagyis az a szabad pestkörnyéki térség, ahol a görög istenségek a pesti bácsival összefüggő, eltűnik és helyette a gyönyörűen feldisznított színpad válik láthatóvá. Görög templom belsejét mutatja a színpad, a háttérben három oltárral. A jobboldali Thalia szobra, a baloldali Melpomeneé, a középső pedig, amely a legnagyobb és legdíszesebb volt, Ferenc király mellszobrát helyezték el.

Az Athén-romjai-hoz kilenc zeneszámot írt Beethoven, ugyanannyit, mint az István király-hoz.

A nyitány után karének következik; ezt Minerva és Mercur kettős éneke követi, majd ismét karének, utána a jól ismert *Alla turca*, a török induló. A pesti kép első zeneszáma a színpadok mögött hangzik el. Induló követi, amelyhez szervesen illeszkedik a kar éneke, ezután nagyobb karének következik, végül a királyt üdvözlő ünnepies záró karének.

Az első előadás

A Királyi Városi Színház főlavató ünnepsége az egész városnak ünnepe volt. A nagy esemény napja: 1812 február 9-e, vasárnap; kettős ünnep, mert a királynak február 12-ére eső születésnapját is ezen az estén ülték meg.

A színház épülete fényárban uszott; a közelében lévő épületeket is kivilágították a nevezetes alkalom örömeire. Fél város talpon volt és előzönlötte a színház környékét, hogy gyönyörködjék a kivilágításban és a felvillanó fogatokban és előkelő utasakban.

A nézőtér csillárjai pazarul díszített falakra és pazar pompával öltözött hölgyekre és urakra veti-

tették fényüket. József nádor a feleségével és egész udvarával jelent meg, a páholyokban az arisztokrata családok és a jómódú polgárság foglalt helyet. Bécsből is sokan jöttek Pestre a német színpadok érte az ünnepségre.

Beethoven nem jött el. Nyilván nem is gondoltak rá, hogy meghívják, legalábbis semmi nyomát nem találtam sem a pesti sajtóban, sem a Beethoven-irodalomban. A színház bérlői, Györky Pál és Szentiványi Márkus nem tartották fontosnak a zeneszerző megjelenését.

A nézőtér zsúfoltan megtelt, még jóval az előadás megkezdése előtt, mert sokan zavartalanul akartak gyönyörködni a nézőtér szépségeiben és az előkelő közönség bevonulásában.

A színházban ez alkalommal nagyobb volt a magyar nézők száma a németeknél, mert ha német színházat avattak is, az ünnepség mégis elsősorban magyar jellegű volt. Erről tanuskodott a diszmagyarba öltözött hölgyek és urak imponáló sokasága is.

A hamngulat egész este nagyon lelkes és ünnepies volt, főként az „István király” előadása közben. A középső darab, a prózai, nem volt eléggé hatásos a szereplők sem voltak ebben elemükben. Az utójáték ismét felhangolta a közönséget s amikor Minerva istenasszony babérkoszorút tett Ferenc király fejére, az egész közönség felállt és percekig éljenze az uralkodót. Ezzel a lelkes és őszinte ünnepléssel fejeződött be a színház felavatása.

Pest egyetlen magyar újságja, a *Hazai's külföldi tudósítások*, ezt írta február 12-i számában:

„Nintsen edesebb kötelesség, mind a' Fejedelmek születésében a' Nemzetek boldogságát ülleni. Illy ünnep volt Budán és Pesten a' közelebbi múlt vasárnap (Feb. 9.), melyre ő Tászári Királyi Felségének I. Ferenc legkegyelmesebb Urunknak másképp 12-ikben eső szerentsés születése napja által tététt.”

A különböző ünnepségek elszorítása után így folytatja:

„De kiváltképen való emlékezetet érdemel Pest Városára nézve azon körülmény, hogy az nap este 6 óraker nyitattott fel az *Uj nagy Theatrom*. Ohajtva várta az ösze gyült sokaság ezen időt, hogy azon jótéző Fejedelmek hódolhasson, kinek kegyelmei a' Városnak illy sebesen emelkedő díszét napról-napra öregbitik.

Ugyan ezen célra voltak intézve a' Theatromban előadandó Darabok is. Az első ugyan: *Magyar Országunk Első Jótézője*, melyben Sz. István Királynak, mint Törvényhozónak, érdemei fényesen előadtak. Második Darab: *Pest Városának Királyi Városi tététe*, mely egy történelmi rajzolat. — Harmadik Darab: *Athene Dűledékei*, melyben gyönyörködtetve előadott, hogy Minerva Athene dűledékeit megvetvén, Pestre költözött s itt a' Városnak emelkedő fényessége és a' tudománvokat 's mesterségeket élesztő Királyi Kegyelmei által megbájjaltván, örökös lakást választott.

Az első és a' harmadik Darabot tulajdonképen ezen alkalmosságra készítette ama híres német Author Kotzebue August. Mind a' kettő Enekekkel nagyon elegyítve. A' Musikat készítette Beethoven Ur, melyről meg kell vallani, hogy valóságos remek munka.

Külömben az elsőben a' Magyar Öltözetek fényessége; a' harmadikban a' játékszini ékesítések (decoratio) gyönyörködtető szépsége; mindenkiben az előadásnak tökéletessége egész elragadtatásig elfogta a' Nézők szívet.”

Az ünnepi előadást másnap és harmadnap megismételték. A színház mind a két alkalommal megtelt. De Beethoven két műve nem maradt műsoron. Az „István király” 1831-iki utolsó előadása a tizenharmadik volt. Az „Athén romjai” sem vitte többre. Bécsben átdolgozták az „István király” szövegét, újat is írtak hozzá, hogy

megmentsék a zenét, de sikertelenül.

Magyarul: 1820-ban adták elő Budán, de erről az előadásról csak annyit sikerült megtudnom, hogy a székesfehérvári társulat kísérletezett vele.

A Magyar Királyi Opera 1927-ben, Beethoven halálának századik évfordulója alkalmából háromszor adta elő; a szöveget Márkus László fordította, aki egyuttal át is dolgozta.

További előadásokra nem került sor.

Beethoven levele

Kotzebue két magyar tárgyaú színjátéka: az „István király” és a „Béla futása” (amit magánzorgalomból olvasott el), fölkellette Beethoven érdeklődését történelmünk iránt. A „Béla futása” nem inspirálta, de egyébként is olyan

TARTUFFE ÉS HATÁSA

Mélyen tisztelt Szerkesztő Ur!

A „Tartuffe” színrehozatala mindig erős ellenzést váltott és vált ki bizonyos emberekből. Ezek azt állítják, hogy Molière eme remekműve sértő az egyházra, erkölcsstelen és megingatja a vallásos embert hitében.

Vizsgáljuk meg a kérdést, van-e valami alapja a vádnak? A mű hőse egy rosszlelkű szenteskedő. Álszent pedig az, aki az igazi átérezett vallásosság kifejező eszközeit lélek nélkül, tettele használja. Ezt kellett a szerzőnek műveltetni Tartuffe-fel, nem rosszindulatú célzásokból; ellenkezőleg a művészi alkotás érdekében. A kényes helyeket a költőnek el kell mondatni hőisével, az éles megvilágítás kedvéért. (Az eredeti utasításokban Molière oda is írta: itt egy gonosz ember beszél.) Hogy magát nem azonosítja a vallás rovására nevetőkkel, kitűnik Cléante szerepéből — a szerző szócsové —, ki az ősz megtestesítője a darabban, s ki dicséri az igazi vallásosságot.

A mű, mely az álszentet ábrázolja, ravasz aknamunkájával, a veszedelmesség fokozódó fejlődésében: nem erkölcsös, nem is erkölcsstelen, hanem művészi; tökéletes képe az emberi gonoszság egyik fajtájának. (Ahogy Oscar Wilde írja a „Dorian Gray arcképe”-ben: „nem az a fontos, hogy egy könyv erkölcsös-e, vagy sem, hanem jól van-e megírva, vagy sem?”) A befejezett képmás, mely jellemzően éles, egyéni elevegenségű, nagy művészi gyönyörűséget kelt a szemlélőben. „Ez az, ez ő” kiált fel önkéntelenül a figyelő. Ez a művészi hatás ébreszhet aztán bennünk erkölcsit is, de célzatosság nélkül. Olvasva vagy nézve a darabot, a műélvezettel együtt észrevétlenül erősödik bennünk a tisztelet az őszinte vallásosság s az utálat az álszenteskedés iránt.

Ez az érzelmátvitel, mely minden művészi alkotásnak elmaradhatatlan velejárója, csodálatos valami. Érezzük a költő betegségét, nekünk ajándékozva szenvedéseit. Halott ajkak üzennek, porbahullott szívek közlik velünk örömeiket. Sietünk, hogy megcsokoljuk Fantina véres száját, az egész világon át követjük Manon Lescaut. Magunkban érezzük ama trusznak szerelmi örületét és Orestes borzalmát. Nincs szenvedély, melyet ne tudnánk érezni, öröm, melyet ne tölthetne el. Megválaszthatjuk a szent áldozás, a szabadság óráját. Élet! Élet! Nem azért fordulunk-e az élet felé, hogy eljussunk a magunk teljességéhez, tapasztalatainkhoz? Az életet körülmények korlátozzák, megnyilatkozásaiiban nincs meg az összefüggés, nincs meg a formának és szellemnek finom egymásra vonatkozása, mely egyedül elégíthetné ki a művészi és kritikai hajlamu embert. Győzelmeiért nagy árat fizetünk és legkisebb titkát is kalandosan nagy összegért kell megvásárolnunk.

A műalkotás más magában és más annak a közönség részéről való fel fogása, az a hatás, melyet különböző emberekre gyakorol. Ez a hatás lehet egészségtelen és mérőben ellentétes. Dosztojevszkij-vel eljutunk az élet és a lélek komor mélységeibe. Ebből a mélységből az ép lélek annál fenköltebben emelkedik a magasba; de előfordulhat, hogy akad olyan, akit gyilkosságra buzdít. Most eldobjuk a Raszkolnyikovot? A műnek a

szöveget kívánt, amely egyrészt operaszövegnek születik, másrészt pedig figyelembe veszi az ő zenei stílusának követelményeit.

Rövid idővel az „István király” és az „Athén romjai” bemutató előadása előtt a következő levelet írta Beethoven a köztudósítónak:

„Igen tisztelt és nagybecsült Uram! Amidőn az Ön elő- és utójátékát a magyarok megbízásából megzenésítettem, nagy erővel támadt föl bennem az a vágy, hogy az Ön páratlan zsenijétől operaszöveget kapjak. Lehet romantikus, lehet egészen komoly, vagy hősies, mulatságos vagy érzelmes, ahogy Önnek tetszik.

En természetesen leginkább történelmi tárgyaú szöveget szeretnék. Különösen a történelem ködös korszakából, például *Attiláról*. De közönséggel veszek Öntől, az Ön költői szellemétől

akármilyen témát, amit át tudok vinni az én zenei lelkembe.

Bécs, 1812 január 28.

Az Ön

Beethovenje.”

Kotzebue nem készítette el az Attila-opera szövegét, de más sem írt Beethoven részére. A Mester sok szöveget kapott akkoriban ismert és ismeretlen íróktól, de egyik sem volt kedvére. Élete utolsó felöltött évében Grillparzertől kért szöveget. A költő szívesen vállalta a megbízást, jó témája is volt, még sem született meg az operaszöveg. Grillparzer ugyanis a zenei részhez is hozzá akart szólni, amit Beethoven természetesen nem engedett meg. Emiatt néhányszor szenvedelmes szóváltás volt közöttük, ami végképpen elválasztotta őket egymástól. Így történt, hogy a *Fidelio* maradt Beethoven egyetlen dalműve.

közönségre gyakorolt hatását az elbírálnál el kell választanunk magától a műtől. Vigyáznunk kell, nehogy a kettőt összezsavarjuk, mert ez idegen és hamis szempontokat visz a kritikába, olyan hatásokat, melyek csak a közönség bizonyos részeinek érzéseiből magyarázhatók.

Ne feledjük el továbbá, hogy mindent a művészettől kell kapnunk. Mindent, mert a művészet nem sebez meg bennünket. Azok a könnyek, melyeket egy szindarab felet sirunk, példái annak az isteni, céltalan igazolomnak, melynek felkeltése a művészet feladata. Sirunk, de nem érzünk sebet. Fájdalmat okozunk magunknak, de fájdalomunkban nincs keserűség. Az ember igazi életében a bánat — mint Spinoza mondja valahol — kapu, amely valami csekélyebb tökéletesedéshez vezet. De az a fájdalom, melyet a művészet okoz — hogy Platont idézzük — „meg-tisztít és megszentel egyszerűsággal.” A művészet és csak a művészet által érzük el a tökéletességet; a művészet és csak a művészet fegyverez fel bennünket jelen életünk mócsok veszedelmei ellen. De ezt nemcsak az a tény okozza, hogy mindabból, amit elgondolunk, semmi sem méltó a megvalósításra és hogy minden elképzelhető el tudunk gondolni, hanem az a titokzatos törvény, amely szerint az érzelmi erők terjedelme és ereje éppen annyira korlátozott, mint az érzékelhető világé. Csak egy bizonyos határig lehet érezni, azontul nem. Nem fontos, hogy milyen gyönyörökkel csalogat az élet, micsoda kinokkal akarja szétdarabolni és megsemmisíteni lelkünket, ha azok életének a szemléletében, akik sohasem éltek, megtalálja az öröm titkát, ha azok halálán ontja könnyeit, akik, mint Cordélia, vagy Brabantia lánya, sohasem halhatnak meg.

A Tartuffe-öt egészen a legújabb időkig félreértették, ezért szótlan hozzá a hatása körüli témához. Minden nemes érzésű, igaz és a hazugságot utáló ember, aki e művet olvassa, vagy végignézi, bizonyosan aláírja azokat a szavakat, melyeket Molière a királynak írt: „*Az hittem, nem kis szolgálatot teszek, ha egy színművet írok, mely a képmutatókat ostorozza s a vallási hamis pénzverők titkos-gazsínjait, kik ember-társaitak színellett felebaráti szeretettel rongják meg, napvilágra hozom...*”

Goethe Eckermannnak így nyilatkozott a Tartuffe-ről: „Barnhelmi Minna expositiója is jeles, de Tartuffe-é egyetlen a világon, ez a legnagyobb és legjobb, amit e nemből az egész világirodalomban találhatunk.” Elibénk táru egy felforgatott ház; a különböző beszélgetésekből magunk előtt látjuk szinte a helyzetet, eddig láthatatlan okozóját. Pernelle-né beszédéből az egész háznépet megismerjük. „*Két egész felvonást használtam fel gonoszteódm megjelenésének előkészítése céljából*” — írja Molière. A főszereplő tényleg először a III. felvonásban lép a színpadra. Addig — mondhatnánk — teljesen kialakul előttünk arcképe. Napvilágra kerül, hogy a gazda pénzzel látja el az „álszent”-et, aki ezenfelül a házi kisasszony jövődöbelje lesz, sőt, aki — a csípős, jó és élesszemű Dorine előre észreveszi — a háziasszonyt szeretné meghódítani. Tartuffe szerelmét is vall Elmírának, megígéri a titoktartást

és istenfélelmével magyarázza érzéseit:

„Szerelmünk minden égi szép iránt Nem oltja el földi szerelmeinket. A földi báj az Égnek alkotása. S érzelmeinkre ez kábítva hat. On is az égt szépnek földi mása, De ritka-szép, csodás-szép másolat!”

Mikor kiderül ez az érzése, nem veszi el önuralmát: Organnak bevallja, hogy igen bűnös, kiben ezáltal részvétet kelt és inkább fiát tagadja ki, mert az Tartuffe ellen acsarkodik, majd utóbbit általános örökösévé teszi meg. Csak akkor látja be hiszékenységét, mikor szemtanujává lesz a következő jelenetnek, melyben a már egyszer póruljárt Tartuffe-öt ismét elragadja ösztöne. De ekkor késő, mert most már nem az övé a ház, hiszen átíratja. Eddig Tartuffe csak nevetéses volt, most félelmesé kezd válni. Organ a másik oldalra csap: gyűlöli az ájtatosságot, de Cleante — Molière megszemélyesítője — rámutat a tettetés és a hit közti különbségre. Csakhamar megjelenik a bűnös, aki még ráadásul jövendőjét fel is jelentette. Az ötödik felvonásban vagyunk és még mitsem sejtjük, honnan jön a megoldás. A szerző *deus ex machina* oldja meg a bonyolult helyzetet. A király átíratja Tartuffe-on és mint régen keresett gonosztevőt börtönbe zárta. Molière ebben a tekintetben közös vonásokat árul el az antik írőkkel: gyakran hiányzik nála a szerves befejezés. Az összefüggés ennek ellenére ebben a darabban megvan: a bűnös a magaéta verembe esik. Bizonyos elégtételt érzünk, hogy a veszedelmessé vált színelőt a társadalomra nézve árthatatlanná teszik.

A darab vigjáték, méghozzá: *hauté comédie*, fensőbb vigjáték. Találunk benne komoly, néhol félelmes elemet. Marmasztel úgy jellemezte, hogy a komikai hatást nem az egyes szereplők komikai volta, mint inkább az az ellentét fejezi ki, mely köztük fellelhető. „Der vereinigte Contrast der Personen” — ahogy Jacobs kifejezte. Orger és Pernelle-né magukban is eléggé komikai jellemek, sőt Tartuffe is, az által az ellentét által, mely érzései és beszáde, óvatossága és azt eltompító kéjenc ösztöne között fennáll.

Jónak lenni köznapi felfogás szerint — nem nehéz, csak a polgári tisztesség előszeretete kell hozzá. Ha elérjük, amire törek-szünk, az igazi kulturát, akkor eljutunk a tökéletesedéshez, mert mindent, amire vágyunk, megtehetünk anélkül, hogy lelkünk károsodna, mert nem tudunk olyanra vágni, amitől károsodna a lelkünk. A lélek ugyanis olyan isteni lény, hogy egy gazdagabb tapasztalat, nemesebb fogékonyság, a gondolkodás új módjainak elemeiben olyan cselekedeteket és szenvedélyeket tud átforgatni, amelyek a közönséges léleknél közönségesek, a művelteknél szentesenek, a gyalázatosnál pedig gyalázatosak.

A szerkesztő Ur hiva

D. o. d. l.